

Nr 226.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statsunderstöd till Kågedalens kalkbruksförening u. p. a. för utförande av en kalkbruksanläggning; given Stockholms slott den 10 mars 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, anför efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet:

I en till Kungl. Maj:t ställd, den 19 december 1936 dagtecknad skrift har *Kågedalens kalkbruksförening u. p. a.* anhållit att komma i åtnjutande av ett räntefritt statslån eller ett statsanslag å 50,000 kronor till anläggandet av ett kalkbruk vid Högdalsås i Hebbbersfors by inom Skellefteå socken av Västerbottens län. Föreningen, till vilken ett stort antal jordbrukare an-

slutit sig, är organiserad och registrerad såsom ekonomisk förening med ändamål att inköpa kalkfyndigheter ävensom bryta, förädla samt försälja kalk och produkter därav. Medlemskap i föreningen kan vinnas av varje person, institution eller förening, som äger intresse för dess verksamhet. Medlem deltagar i föreningen med en eller flera andelar, vardera lydande å 50 kronor, varav 25 kronor inbetalas kontant och 25 kronor vid anfordran. Föreningen har inköpt en kalkfyndighet i Högdalsås, där föreningen skall uppföra en brännugn med en kapacitet av 15 å 20 ton per dygn. Kostnaderna för hela anläggningen ha beräknats till 101,500 kronor. Då föreningen icke kunnat räkna med större sammanlagt tillskott från medlemmarna än cirka 50,000 kronor, har förevarande framställning om statens medverkan för anskaffande av ytterligare 50,000 kronor tillkommit. Föreningens bildande har motiverats av behovet att främja en tillfredsställande kalkförsörjning till billigt pris.

Över föreningens framställning ha inhämtats utlåtanden från därav berörda verk och myndigheter.

Kommerskollegium, som överlämnat ett från bergmästaren i norra distriktet inkommet yttrande i ärendet, har i utlåtande den 24 augusti 1937 erinrat, att staten för främjande av sådana anläggningar som den nu ifrågasatta hade till sitt förfogande sin kalkbrukslånepfond, varur lån utdelades mot 4 procent ränta. Däremot syntes icke utan riksdagens medverkan vare sig räntefritt lån eller subvention kunna lämpligen av statsmedel beviljas för ändamålet, där icke huvudsyftet med stödåtgärden kunde visas ligga i bekämpande av den ännu på vissa håll kvarstående arbetslösheten. Såvitt av handlingarna i ärendet framginge föreläge dock ej här något sådant fall. Den av föreningen befarade omständigheten att dess kalkbruk skulle bli utsatt för dumpingkonkurrens utgjorde icke tillräckligt skäl för vidtagande av åtgärder för beredande av särskilda anslagsmedel för detta ändamål. Kollegium kunde alltså icke tillstyrka bifall till ansökningsen.

Lantbruksstyrelsen, som inhämtat yttrande i ärendet från Sveriges geologiska undersökning, har funnit att ett betydande behov av jordbrukskalk föreläge i dessa trakter samt att behovet av kalk för jordbruksändamål inom övre Norrland i tillräcklig grad syntes kunna tillgodoses genom kalkutvinning från där befintliga kalkstensförekomster. Under förutsättning att jordbrukarna i allmänhet lärde sig inse den ekonomiska betydelsen av rationellt utförd kalkning av åkerjorden talade starka skäl för exploatering av ifrågavarande kalkförekomst genom sökandeföreningens försorg. Beträffande möjligheten för föreningen att kunna i första hand till anslutna medlemmar finna avsättning för kalk syntes det förhållandet att antalet teknade medlemmar redan uppginge till 976, fördelade på 8 socknar, tyda på en allvarlig strävan att till fromma för jordbruket höja dess avkastningsförmåga genom kalktillförsel. Styrelsen har bedömt förevarande framställning även ur konkurrenssynpunkt; i fråga om denna del av utlåtandet hänvisas till det följande. Tillkomsten av ett jordbrukarnas eget kalkbruks-

företag kunde enligt lantbruksstyrelsens mening anses utgöra ett icke oviktigt led i dessas strävanden att genom hjälp till självhjälp främja en av de produktionsfaktorer, som vore nödvändiga för rationell växtodling och på denna grundad animalieproduktion. Ur denna synpunkt och med hänsyn till åkerjordarnas kalkningsbehov i övre Norrland ävensom därvarande jordbruks behov av billigare jordbrukskalk ansåge lantbruksstyrelsen sig icke böra avvisa förevarande framställning om statens ekonomiska medverkan till uppförande av en kalkbränningsanläggning vid Högdalsås. Då emellertid kalkbruksföretaget av ekonomiska skäl icke uteslutande syntes komma att framställa kalk för jordbruksändamål, syntes det äskade bidragsbeloppet å 50,000 kronor böra begränsas till förslagsvis 30,000 kronor och återstoden, 20,000 kronor, utgå i form av räntebärande lån från statens kalkbrukslånefond. Lantbruksstyrelsen har ifrågasatt, huruvida icke bidraget skulle kunna utgå från det belopp å 800,000 kronor, som jämlikt Kungl. Maj:ts proposition nr 266 till 1938 års riksdag angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område avsetts för särskilda åtgärder till befrämjande av jordbruket i Norrland.

Statskontoret har anfört att, därest någon statens ekonomiska medverkan i förevarande avseende överhuvud taget ansåges böra komma till stånd, hinder icke syntes möta att för ändamålet anlita berörda medel ur jordbrukets prisregleringsfond.

Statens jordbruksnämnd har däremot uttalat, att anlitan av dessa medel för stödjande av industriella anläggningar icke syntes stå i överensstämmelse med syftet med medlens anvisande. Huruvida den av Kågedalens kalkbruksförening ifrågasatta kalkbränningsanläggningen vore av den betydelse, att den borde stödjas med statsmedel, ävensom frågan om de ekonomiska förutsättningarna i övrigt för denna anläggning, vore emellertid spörsmål, som nämnden näppeligen kunde bedöma.

Västerbottens läns hushållningssällskap har i yttrande till jordbruksnämnden livligt tillstyrkt, att ifrågavarande företag understöddes av statsmedel med föreslaget belopp men nödgats tillika på det bestämdaste avstyrka, att bidraget finge lämnas ur anslaget för produktionsfrämjande åtgärder på jordbrukets område i Norrland.

I fråga om behovet av ökad kalkförsörjning för övre Norrland har *föreningen* framhållit, att 1931 års kalkutredning beräknat jordbrukets årliga kalkbehov inom Skelleftetrakten till 12,000 ton, att en betydande underkonsumtion av jordbrukskalk föreläge, att enligt en av filosofie doktorn Carl Hammarlund, statens växtskyddsanstalt, verkställd undersökning den stora utbredningen av vissa växtsjukdomar i förevarande trakt vore att hänföra till rådande kalkbrist i åkerjordarna samt att en av grundförutsättningarna för höjande av jordbrukets avkastning i övre Norrland vore en i hög grad ökad kalkanvändning, vilken emellertid vore beroende av kalkens pris och kvalitet.

Lantbrukstyrelsen har i denna fråga anfört följande:

Beträffande fastmarksjordar finnes ett starkt samband mellan jordens surhetsgrad samt växtslag och kalkbehov. Jordar med reaktionstal under pH 6.0 å 6.2 hava enligt centralanstaltens för försöksväsendet på jordbruksområdet undersökningar (jämför meddelande nr 395 år 1931 från samma anstalt) visat ett så stort kalkbehov för alla grödor, att den tillförda kalken (1,000—3,000 kilogram per hektar) i övervägande antalet fall väl betalade sig under loppet av de vanliga växtföljderna. I synnerhet hava fleråriga vallar på sura jordar syns väl betala kalken.

Vid av ovannämnde Hammarlund år 1937 verkställda undersökningar på 46 platser i Skelleftrakten rörande skador på vegetationen, särskilt med hänsyn till eventuell förekomst av svavelsyrighetsskador, har pH-värdet i 16 fall legat under reaktionstalet 6.2 och endast i 2 fall har neutral markreaktion (pH 7) kunnat konstateras. Markreaktionen kan därför anses vara övertvägande sur, vilket tyder på ett mera allmänt kalkbehov även inom en trakt med kalkstensförekomster. Då nu fleråriga vallar, som enligt vad nyss nämnts väl betala kalkning, dominera odlingen i övre Norrland samt förekomsten av starkt sura jordar (torvjordar) är betydande i dessa delar av landet, råder enligt lantbrukstyrelsens mening intet tvivel om, att ett betydande behov av jordbrukskalk föreligger i dessa trakter. Detta bekräftas också av de utav centralanstalten rörande reaktionstillståndet och kalkbehovet i de svenska odlingsjordarna utförda undersökningar (meddelande nr 369 år 1930 från centralanstalten), vilka visa, att i övre Norrlands kustland 77.3 procent av den undersökta arealen av *fastmarksjordar* äro i behov av grundkalkning för att nå pH = 6.0, samt att 17 procent äro i behov av underhållskalkning och blott 5.7 procent icke äro i behov av kalkning. För samma område beräknas enligt sistnämnda undersökning det totala kalkbehovet hos allenast åkerjordar av fastmarkstyp till 166,000 ton släckt kalk för grundkalkning och 14,600 ton för årlig underhållskalkning, vartill komma de vidsträckta sura torvjordsområdena.

Enligt ett i förevarande ärende från bergmästaren i norra distriktet C. I. Asplund till kommerskollegium avgivet yttrande har i medeltal under åren 1934—1936 av det för hela övre Norrland (Väster- och Norrbotten) beräknade årsbehovet av jordbrukskalk eller minst 34,000 ton blott 3,114 ton levererats från i övre Norrland befintliga kalkbruk, varav blott 186 ton till Norrbotten och återstoden till Västerbotten. Detta utgör blott cirka 9.2 procent av det lägst beräknade årsbehovet.

Mot det såsom lägst beräknade årsbehovet av jordbrukskalk, 34,000 ton, inom hela övre Norrland står den verkliga konsumtionen, som enligt erhållna uppgifter under år 1937 utgjorde sammanlagt cirka 7,900 ton, varav blott 2,940 ton levererats från kalkbruken i Västerbotten, cirka 2,000 ton till Norrbotten från Åsestugans kalkbruk i Jämtland och resten sjöledes från södra Sverige. Enligt uppgift hava nämligen av jordbrukskalk levererats 1,638 ton från Burträsk och 1,302 ton från Högdalsås, bägge till Sala-Stråkoncernen hörande kalkbruk i Västerbotten. Av cirka 2,500 ton till Västerbotten från södra Sverige levererad kalk hava mellan 1,500—2,000 ton distribuerats av Västerbottens lantmannaföreningars förbund i Umeå, och av den totala förbrukningen av jordbrukskalk inom Norrbotten, cirka 2,500 ton, hava, såsom ovan nämnts, cirka 2,000 ton erhållits per järnväg från Jämtland och resten sjöledes från södra Sverige.

Utgår man ifrån ovannämnda beräkning, att det lägst beräknade årsbehovet av jordbrukskalk i övre Norrland är omkring 34,000 ton, och att den nuvarande konsumtionen är blott cirka 20 procent därav, återstår således att täcka ett årsbehov av cirka 26,000 ton.

Beträffande förefintligheten av kalksten och möjligheten att få en tillfredsställande avsättning för kalken inhämtas av de föreliggande yttrandena i huvudsak följande.

Sveriges geologiska undersökning har låtit verkställa vissa utredningar i fältet och analyser av uttagna generalprov. Undersökningen anför:

Den kalkstensfyndighet, som avses att tillgodogöras genom det nya kalkbruket, tillhör samma kalkstråk som det för Högdals kalkbruk bearbetade Rönnbergets kalkfyndighet. Såsom framgår av Sveriges geologiska undersökningens utredningar, dels framlagda i ämbetsverkets kalkutredning av 2 april 1931, dels sedermera kompletterade, hava Rönnberget och det närliggande Norrberget de största och bästa tillgångarna av kalksten med över 90 % CaCO_3 inom detta stråk (beräknade c:a 500,000 ton sådan sten i Rönnberget och c:a 300,000 ton i Norrberget).

De med anledning av föreliggande framställning verkställda undersökningarna av kalkstensförekomsten på vilken Högdals nya kalkbruk skulle baseras hava givit vid handen, att visserligen tillgångarna av i dagbrott tillgänglig och utan större jordrymningsarbeten högvärdig sten där äro vida mindre, men att de dock måste anses tillräckliga för en mindre anläggning. Större delarna av fyndigheten håller högst 90 % CaCO_3 , men i områdets östra delar uppgingo halterna till ej mindre än 94—96 % CaCO_3 . Även om det på grund av lagerställningens flackhet och andra omständigheter ej var möjligt att mera noggrant beräkna tillgångarna, torde man dock kunna säga att minst 50,000 ton sten med c:a 95 % kalkkarbonat måste förekomma härstädes.

Av största betydelse för den föreliggande framställningens bedömande är givetvis frågan om avsättningsmöjligheterna för den inom denna trakt producerade kalken. I kalkutredningen av 1931 beräknades jordbrukets ihålliga årliga kalkbehov inom Skelleftetraktens möjliga avsättningsområde till c:a 12,000 ton. Då sedan dess Burträskis kalkbruk tillkommit, har avsättningsområdet för Kågedalens kalk härigenom i hög grad begränsats och torde vid kalkfraktlindring kunna absorbera c:a 5,000 ton CaO per år. I stort sett brukar nu detta behov täckas till tredjedelen eller högst hälften; jordbrukets nuvarande kalkkonsumtion inom Kågedalsområdet kan därför knappast vara större än 2,000 ton CaO per år.

Till detta kommer sedan behovet av murkalk. Detta behov uppgår f. n. i medeltal för hela landet till c:a 10 kg per invånare och år. (Några kontrollräkningar ha visat, att konsumtionen i Stockholm är c:a 20 kg, i Arvikatrakten c:a 10 kg, i Sollefteåtrakten 20 kg och i Bodentrakten c:a 10 kg). För Kågekalkens avsättningsområde måste då en årlig murkalkkonsumtion överstigande 20 kg per invånare anses osannolik. Med ett invånarantal av c:a 50,000 skulle den årliga konsumtionen av murkalk alltså kunna beräknas till högst 1,000 ton.

Sammanlagda konsumtionen av jordbruks- och murkalk torde alltså f. n. endast uppgå till c:a 3,000 ton per år inom avsättningsområdet, vilket är ungefärligen det redan befintliga Högdalsåskalkbrukets produktionsförmåga.

Med anledning av bergmästareämbetets i norra distriktet utredning i frågan vill geologiska undersökningen påpeka, att av 1931 års kalkutredning (som icke förefaller hava varit för ämbetet tillgänglig) framgick, att Kågekalken ej skulle kunna lönande lastas upp på järnvägen. Detta kan också sedan dess sägas hava bekräftats av erfarenheten, det framgår sålunda av redovisningen i S. J:s vagnslastgodstrafik. När bergmästareämbetet vidare beräknar Västerbottens läns kalkbehov till 29,000 ton CaO per år, så har ej heller tagits i beaktande kalkutredningens resultat att stora delar av Skelleftetraktsområdena ej äro kalkbehövande.

Marknadens maximala absorptionsförmåga inom det påräkningsbara avsättningsområdet kan måhända uppgå till det dubbla mot ovan nämnda 3,000 ton eller 6,000 ton årligen. Då emellertid en billigt arbetande kalkugn ej gärna torde kunna utbyggas för mindre årsproduktion än 4,000 ton, finner man, att den sammanlagda kapaciteten av Högdalsås gamla bruk och det nu ifrågasatta nya skulle överstiga marknadens absorptionsförmåga samt därför sannolikt till slut leda till förluster för andelsägarna.

Geologiska undersökningen kan alltså icke rekommendera inrättandet av den tilltänkta nya kalkugnsanläggningen.

Geologiska undersökningen framhåller emellertid, att ifrågavarande kalkfyndighet med större fördel borde kunna utnyttjas genom kalkmalning än — såsom av sökandeföreningen avsågs — genom kalkbränning.

Föreningen har gentemot geologiska undersökningens uttalanden gjort gällande, att förutsättningarna för såväl anläggande av kalkbränningsverk som avsättningen för kalk vore avsevärt större än geologiska undersökningen räknat med. Sålunda hade 1931 års kalkutredning beräknat ifrågavarande kalkförekomst till 20,000 kvadratmeter med en största mäktighet av 40 meter. Vid en av bergsingenjören C. I. Asplund redan år 1906 företagen mätning beräknades fyndigheten innehålla 5.5 miljoner ton kalksten. Vidare anför föreningen:

Man synes hava gått ut ifrån vid sina beräkningar över det ifrågasatta nya kalkbrukets avsättningsmöjligheter, att de nuvarande kalkbrukens i Högdalsås och Burträsk produktion skulle uteslutande vara inställd på fyllande av ortens behov av jordbruks- och murkalk, så är dock icke förhållandet. Vid Burträsk kalkbruk sortgallras produktionen till fyra olika kvaliteter, varefter sort 1 förpackas och säljes till sodafabriker, sort 2 upplastas vid Klutmarks järnvägsstation och försäljes till sulfatfabriker längs norrlandskusten, sort 3 utgör murkalk och försäljes delvis inom orten. Enligt uppgift från Skellefteå järnvägsstations godsexpedition uppgick den under år 1937 över Klutmarks järnvägsstation utfraktade kalken från Burträsk till något över 4,000 ton. Det är först den utgallrade återstoden, som försäljes inom orten som jordbrukskalk, vilken kvantitet sannolikt understiger 1,000 ton per år. Det säger sig självt, att på nämnda sätt utgallrad jordbrukskalk måste vara bemängd med »kärnsten» och härigenom hålla en synnerligen låg halt CaO. Högdalsås kalkbruks försäljning av jordbrukskalk torde icke nämnvärt överstiga 2,000 ton per år, och det skulle således återstå icke mindre än 8,000 ton för att det av kalkutredningen beräknade behovet skall vara fyllt. Den redan nu givna rayonen för föreningens verksamhet kullslår varje tanke på anläggande av s. k. malverk, då det får anses själfallet, att föreningen icke kan ekonomiskt betjäna medlemmar boende 10 à 12 mil från kalkbruket med en vara, som gentemot bränd kalk måste draga det dubbla i fraktkostnad.

Lantbruksstyrelsen har anfört följande:

Det råder enligt lantbruksstyrelsens mening ingen tvekan om, att inom denna landsdel goda avsättningsmöjligheter för kalk förefinnas under förutsättning, att jordbrukarna i allmänhet lära sig inse den ekonomiska be-

tydelsen av rationellt utförd kalkning av åkerjorden och att därför under nämnda förutsättning starka skäl tala för exploatering av ifrågavarande kalkförekomst genom sökandeföreningens försorg. Lantbruksstyrelsen vill i detta sammanhang erinra därom, att de norrländska jordbrukarna ännu icke mera allmänt lärt sig att rätt bedöma olika jordars kalkningsbehov. Avsevärt vidgad praktisk undervisningsverksamhet i form av inom bygderna utförda demonstrationsförsök med kalkning på olika jordar och till olika grödor är därför en nödvändig förutsättning för att anläggning av ytterligare kalkbruksföretag skall kunna ernå erforderlig lönsamhet. Om därför statsmakterna komma att lämna ekonomisk medverkan till exploatering av kalkstensförekomsten vid Högdalsås, får det ur jordbrukssynpunkt anses angeläget, att vederbörande hushållningssällskap samtidigt med kraft lämna praktisk medverkan till allmän förståelse för olika åkerjordars kalkningsbehov.

För bedömande av den ekonomiska bärigheten hos det planerade företaget är frågan om konkurrens med redan på platsen arbetande företag eller med från andra delar av Sverige tillförd jordbrukskalk väsentlig.

Föreningens uppfattning i denna fråga framgår av följande uttalande:

Att kalkförsörjningen i Västerbotten för närvarande icke är tillfredsställande beror närmast därpå att de två förnämsta kalkbruksföretagen av länets tre inköpts utav den stora concernen Sala-Strå kalkbruks A.-B. med påföljd, att jordbrukskalken avsevärt stigit i pris. De två företag, som nämnda concern förvärvat, äro Nordsvenska Kalkbruksaktiebolaget och Burträsk Kalkbruksaktiebolag, av vilka det förstnämnda bolaget huvudsakligen försäljer jordbrukskalk, under det att Burträsk-företaget inriktat sin verksamhet så att större delen av produktionen går till murnings- och industrikalk. Det tredje kalkbruksföretaget inom länet är Bergsbyns Kalkbruk, vilket äges utav en förening. Majoriteten av andelarna i denna förening äges av fem personer, och föreningens kalkbruk har icke visat sig kunna upptaga priskonkurrens med Sala-Stråconcernen vilket närmast torde bero därpå att föreningens kalkfyndighet är mindre välbelägen och brytningen, liksom även framforslingen, förenad med stora kostnader. För att erhålla en prisreglerande faktor på kalkbruksmarknaden i denna del av Norrland är det sålunda nödvändigt att skapa ett nytt kooperativt företag, som icke riskerar att bliva föremål för spekulation. Genom bildandet av Kågedalens Kalkbruksförening och inköpet av fyndigheten i Högdalsås ha förutsättningar skapats för att erhålla den för jordbrukarna så betydelsefulla prisreglerande faktor som här omnämnts.

Om föreningen skall kunna bestå i den dumpingkonkurrens som med all sannolikhet kommer att riktas emot dess företag, så snart det kommit i gång, måste företaget vara ur ekonomisk synpunkt så uppbyggt, att det icke drager några som helst förräntningskostnader. Det är av denna anledning som föreningen vädjar till Kungl. Maj:t att med hänsyn till jordbruksbefolkningen i de berörda bygderna medgiva ett räntefritt lån eller ett statsbidrag.

Föreningen kan icke underlåta att framhålla, att statens fraktlindringsbidrag, när det gäller kalktransporter från södra delarna av landet upp till våra bygder, kommit att utnyttjas av förutnämnda concern för att konkurrera ihjäl de mindre företag, som funnits här uppe. Utvecklingen har också — såsom föreningen redan tidigare antytt — blivit den, att Sala-Stråconcernen helt erövrat greppet över kalkmarknaden i Västerbotten.

Föreningen har vidare närmare utvecklat sin uppfattning i denna fråga under åberopande bland annat av vissa av 1931 års utredning lämnade exempel rörande prisförhållandena på kalkmarknaden, av vilken utredning enligt föreningens mening framginge det otillfredsställande i jordbrukets kalkförsörjning med anledning av att marknaden förtrustats.

Lantbruksstyrelsen anför:

Av till Sala—Stråkoncernen hörande kalkbruk i Västerbotten är det ena beläget vid Högdalsåsen intill den nu för exploatering avsedda fyndigheten och det andra vid Burträsk, cirka 5 à 6 mil från förstnämnda plats. Kalkbruket vid Burträsk drives cirka 11 månader av året, främst för framställning av industrikalk. År 1937 levererades därifrån likväl enligt uppgift 1,638 ton kalciumoxid som jordbrukskalk. För närvarande bygges ytterligare en kalkugn vid Burträsk, varför årskapaciteten vid 11 månaders drift framdeles beräknas till cirka 15,000 ton. Kalkbruket vid Högdalsås drives endast cirka 8 månader av året och hade enligt uppgift en försäljning år 1937 av 2,279 ton kalk, varav 1,302 ton för jordbruksändamål.

Det större kalkbruket — i Burträsk — är baserat på tillverkning av bränd kalk för industriändamål, och dess produktion sorteras i fyra kvaliteter, varav den första, som enligt uppgift för närvarande betingar ett pris av 70 kronor per ton fritt bruket, har betydande avsättning för sodatillverkning, den andra användes vid sulfattillverkning, den tredje, som fritt bruket betingar ett pris av 40 kronor per ton, användes för byggnadsändamål och den fjärde fränsorterade återstoden säljes som jordbrukskalk. Burträskbrukets ökade kapacitet anses icke komma att medföra nämnvärd ökning av tillverkningen av jordbrukskalk. Då emellertid de här erhållna högre kvaliteterna betalas högt, skulle den fjärde fränsorterade kvaliteten kunna säljas särdeles billigt och därför kunna verksamt konkurrera med sökandeföreningens tillämnade kalkbruksföretag.

Vad angår gällande priser på jordbrukskalk har jordbrukskonsulenten G. Bergdahl i Skellefteå lämnat följande uppgifter. Nuvarande pris på högvärdig bränd kalk vid norrlandshamn är 33 kronor 50 öre per ton samt nuvarande pris på högvärdig bränd kalk för jordbruksändamål vid kalkbruket i Högdalsåsen 28 kronor och i Burträsk 30 kronor per ton inklusive transport till kunden, vilket torde ungefär motsvara priset i Mälardalen 28 kronor 75 öre, fritt banvagn Södertälje. Kalkstensmjöl eller s. k. »preparerad jordbrukskalk» levereras, enligt aktiebolaget Karta & Oaxens kalkbruks uppgift, från södra Sverige till ett pris av 14 à 15 kronor per ton fritt norrländsk hamn.

Då kalkstensmjöl till anförat pris innehåller cirka 50 procent kalciumoxid och bränd kalk av god kvalitet för jordbruksändamål cirka 90 procent kalciumoxid, ställer sig priset på kalkstensmjöl för högt i förhållande till bränd kalk, varjämte transportkostnaderna för kalkstensmjöl bli för höga i förhållande till mängden häri ingående kalciumoxid. Då vidare en kalkmalningsanläggning i enlighet med geologiska undersökningens förslag endast kan tillgodose behovet av jordbrukskalk, medan ett kalkbränningsverk kan tillgodose behovet även av murkalk och industrikalk, finner lantbruksstyrelsen — trots att driftkalkyler saknas — vissa ekonomiska skäl tala för att kalkmalningsanordning uteslutes ur den vidare diskussionen. Sökandeföreningen har räknat med, att de nuvarande andelsägarna icke själva kunna för jordbruksändamål konsumera den kalkmängd, som måste tillverkas för lönande drift av det planerade företaget.

Av ansökningshandlingarna framgår, att föreningens stadgar den 10 september 1936 registrerats hos länsstyrelsen i Umeå. I stadgarna saknas emellertid den för en ekonomisk förening av här förevarande slag viktiga bestämmelsen om förpliktelse för medlemmarna att taga hela sitt kalkbehov från föreningens kalkbruk.

Statsmakterna ha tidigare vid olika tillfällen sökt att genom åtgärder, äg. *Departements-
chefen.* nade att främja en rationell kalkning av åkerbruksjorden, verka för en höjning av jordbrukets produktivitet. Sålunda har staten för budgetåret 1923/24 anvisat ett anslag till låneunderstöd till företag för framställning av jordbrukskalk. År 1932 inrättades statens kalkbrukslånefond, från vilken lån beviljas för utförande av anläggningar i syfte att för tillgodoseende av jordbrukets behov nyttiggöra förefintliga kalkförekomster m. m. Sedan många år tillbaka utgår anslag för fraktlindring vid transport av jordbrukskalk. Från förstnämnda anslag ha utlämnats två lån, av vilka det ena utgått till föreningen Bergsbyns kalkbruk u. p. a. Å kalkbrukslånefonden utestår för närvarande ett enda, till Burträsk kalkbruks aktiebolag utlämnat lån med oguldet belopp av 45,000 kronor, och för ytterligare utlåning äro 220,000 kronor tillgängliga. Beträffande verkningarna av de nu lämnade bidragen till fraktlindring för jordbrukskalk vill jag erinra om att Kungl. Maj:t den 6 maj 1938 uppdragit åt lantbruksstyrelsen att efter samråd med järnvägsstyrelsen verkställa undersökning rörande användningen av det för sådana bidrag avsedda anslaget.

Den utredning som förebragts i det här behandlade ärendet ger stöd åt uppfattningen, att trots vidtagna åtgärder en betydande brist i kalkförsörjningen av åkerjordarna i övre Norrland alltjämt gör sig gällande. Anledning synes sålunda föreligga att upptaga frågan om formerna för främjande av kalktillförsel till fortsatt övervägande. I anslutning till vad lantbruksstyrelsen framhållit må då först understrykas vikten av en effektiv upplysningsverksamhet bland jordbrukarna till vidgande av kännedomen om kalktillförselns värde för en rationell lantbrukshållning samt om olika åkerjordars skilda kalkbehov. Det synes mig vara en inom hushållningssällskapens arbetsområde liggande uppgift att verka för en sådan upplysning, vilken framstår såsom förutsättningen för ett gott resultat av andra åtgärder, som statsmakterna kunna finna lämpligt pröva för vinnande av nämnda ändamål.

Utredningen i ärendet ådagalägger, att inom övre Norrland kalkstensförekomster finnas, som kunna tänkas brukade till båtnad för kalkanvändningen i dessa trakter. Även om olika uppfattningar kunna råda om kalklagrens mäktighet inom området, synes dock behovet av kalk för jordbruksändamål inom övre Norrland i tillräcklig grad kunna tillgodoses genom kalkutvinning från där belägna kalkstensförekomster. Bildandet av Kågedalens kalkbruksförening u. p. a. får betraktas som ett erkännansvärt initiativ till frågans lösning på denna väg, till vilket statens fortsatta strävanden på området lämpligen böra anknyta.

Genom den omfattning som anslutningen till Kågedalens kalkbruksför-

ening redan erhållit synes möjlighet föreligga för en säker avsättning från en mindre, av föreningen uppförd kalkbruksanläggning. Likväl kräves statens ekonomiska stöd för att verksamheten skall kunna med gynnsamt resultat upptagas. Två utvägar stå därvid till buds, nämligen statlig kredit eller direkt subvention. Den förra formen för statens medverkan till stödjande av företag för framställning av jordbrukskalk är — att döma av de erfarenheter som hittills vunnits — icke tillfyllest för ändamålet. Det bör därför övervägas att giva företaget i fråga ekonomiskt stöd utan återbetalningsskyldighet. Såsom ett huvudvillkor för statens medverkan bör i så fall uppställas, att avnämarna av jordbrukskalken skola erhålla denna till företagets självkostnad, d. v. s. att full återbäring av föreningens vinst till avnämarna av jordbrukskalk skall äga rum, varvid i självkostnaden givetvis böra inräknas erforderliga avsättningar till säkerställande av företaget för framtiden. Statens medverkan insättes alltså direkt på ett förbilligande av jordbrukskalken för de jordbrukare, som genom inköp från föreningen verka för ökad kalkanvändning i dessa trakter, där detta är behöfligt för ändamålsenlig jordbruksdrift. Genom bidraget minskas även statens utgifter för fraktlindring vid transport av kalk från andra produktionsorter, i den mån denna transport äger rum å järnväg. Några medel, av vilka ett bidrag till angivet ändamål kan bestridas, stå — såsom av utlåtandena i ärendet framgår — för närvarande icke till förfogande.

Innan bidrag i den av mig här förordade formen kan utgå till Kågedalens kalkbruksförening, erfordras vissa ytterligare undersökningar och överväganden, bland annat med hänsyn till det huvudvillkor som jag funnit böra fästas vid bidraget. Såsom ytterligare villkor lärer böra föreskrivas, att i föreningens stadgar bestämmelse införes om inköpsplikt för andelsägarna av hela deras kalkbehov från föreningen tillhörigt kalkbruk. Föreningen torde vidare böra förete driftkalkyl som kan godkännas ävensom plan för företagets skötsel m. m. Trots att sålunda kompletterande upplysningar böra införskaffas innan ett bidrag utbetalas, anser jag dock skäl tala för att medel redan nu äskas för ändamålet. Beträffande storleken av det ifrågasatta bidraget finner jag för närvarande ej skäl förordna annat belopp än det av föreningen nämnda eller 50,000 kronor, ehuru det givetvis får bero av den vidare utredningen om hela detta belopp behöver ställas till förfogande. Bidraget torde böra utgå från ett anslag å nionde huvudtiteln av reservationsanslags natur under benämningen Bidrag till Kågedalens kalkbruksförening u. p. a. för utförande av kalkbruksanläggning.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Bidrag till Kågedalens kalkbruksförening u. p. a. för utförande av en kalkbruksanläggning* för budgetåret 1939/40 under nionde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 50,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Richard Jobson.
